

פרק טו

הזמנה הכוללת מוצרים שונים

יש לדון במקרה בו הקונה הזמין מוצרים שונים ולא קיבל את כולם, כגון שהזמין משקאות, פירות וקופסאות שימורים, ולא קיבל את כל הזמנתו, האם רשאי לבטל את כל המקח.

לעיל (פרק יד) לגבי 'הזמנה שלא התמלאה בשלימות', התבאר למסקנה שאם אי אפשר להשלים את המדה וכדומה, לפי ההזמנה, רשאי הקונה לבטל את המקח (כפי הגדרים שהובאו לעיל). נשאלת השאלה, האם נידון זה זהה לנידון דלעיל, או שמא כיון שמדובר במוצרים שונים, הרי אין החיסרון גורם לביטול כל ההזמנה.

בענין זה קיימת מחלוקת ראשוניים בהקשר לסוגיית מכירת קרקע ודקלים, כדלקמן.

א. סוגיית מכירת קרקע ודקלים

הסוגיה במסכת בבא בתרא (דף סט ע"ב) עוסקת בענין מכירת קרקעות ודקלים, ומביאה את הדין דלקמן:

"אמר ליה (המוכר לקונה) ארעא ודיקלי (אני מוכר לך קרקע ודקלים), חזינן, אי אית ליה דקלי, יהיב ליה תרי דקלי, ואי לית ליה, זבין ליה תרי דקלי, ואי משעבדי, פריק ליה תרי דיקלי".

נחלקו הראשוניים בשאלה, במקרה בו המוכר לא ימציא לקונה דקלים, כפי שדובר, האם הקונה יהא רשאי לבטל גם את קניית הקרקע.

א. רשב"ם - מקח הקרקע קיים

הרשב"ם פירש (שם):

"קפסיק גמרא, אמר לו מוכר ללוקח ארעא ודקלי מזבנינא לך, שני מכירות הן, שדה זו אני מוכר לך וקנה את השדה ואת הדקלים שבתוכו, ודקלי נמי מזבנינא לך במקום אחר..."

ובהמשך (ד"ה זבין ליה) פירש :

"יקנה לצרכו של זה שני דקלים, שלא יהיה מחוסר אמנה... או יחזיר לו מן המעות כנגד דמי שני דקלים".

מבואר בזה, שכאשר המוכר לא יקיים דברו למכור קרקע ודקלים, אין הקונה רשאי לבטל את כל המקח, אלא יקבל החזר דמי הדקלים.

ב. רמב"ם - מקח הקרקע בטל

נפסק ברמב"ם (פכ"ד ממכירה הי"ג) :

"האומר לחבירו קרקע ודקלים אני מוכר לך, אפילו לא היו לו דקלים, אם רצה לקנות שני דקלים, הרי נקנה המקח ואין הלוקח יכול לומר לו אני לוקח אלא קרקע שיש בו דקלים".

מבואר ברמב"ם, שכאשר ירצה המוכר לקנות דקלים, הקונה מנוע מלבטל את המקח. משמע שאם המוכר לא יקנה דקלים, רשאי הקונה לבטל את המקח, וזה שלא כשיטת הרשב"ם דלעיל, שבכה"ג שתי מכירות הם, ואין הקונה רשאי לבטל את מקח הקרקע.

וכן מבוארת מחלוקת זו בטור (חוי"מ סי' רט"ז, ה), ובסמ"ע (שם סק"ד) ובט"ז (שם) ובנתיחה"מ (קפ"ב סק"ה). הטור (שם) הוסיף, שדעת הרא"ש כרשב"ם, ודעת הרי"ף כרמב"ם.

להלכה

השו"ע (חוי"מ סי' רט"ז ס"ה) הביא את פסק הרמב"ם דלעיל. הרמ"א הגיה :

"ויש אומרים דאם אמר לו קרקע ודקלים אני מוכר לך, אם אין לו אין צריך לקנות, מיהו הקרקע קנוי לו, דשני מכירות הן, הקרקע והדקלים. (טור בשם הרשב"ם)"

מבואר בזה שנחלקו השו"ע והרמ"א במחלוקת הרמב"ם והרשב"ם, וכ"כ הסמ"ע (שם סק"ז) והט"ז (שם).

יש ללמוד מכאן לנידונינו :

קונה שהזמין מספר מוצרים ואח"כ התברר שאין המוכר יכול לספק לו את כולם, אם ניתן לו מחיר כולל עבור כל המוצרים, קיימת מחלוקת הפוסקים אם רשאי הקונה לבטל את המקח.

לקמן יתבארו דברי הפוסקים.

ב. הסבר מחלוקת הראשונים

בדברי המפרשים מצאנו שני הסברים במחלוקת, כדלהלן.

א. מחיר כללי

המגיד משנה (שם) דן בסברת הרמב"ם, וז"ל:

"ויש מי שהקשה... שאלו שני ממכרים הם, השדה והדקלים, ואע"פ שאין לו דקלי מכר השדה קיים, שאין זה תלוי בזה.

אלו דבריו ואינן מוכרחין, כל שכן במה שאמר דאע"פ שאין לו דקלים מכר השדה קיים, דמנא ליה דמי שמכר לחבירו שני דברים בערך אחד, ולא פירט לו ערך לכל אחד, ואין לו אלא האחד, שיתחייב הלוקח לקנותו, והרי יכול לומר, לא הייתי קונה האחד בלא חבירו".

מדברי המ"מ: "ולא פירט לו ערך כל אחד", יש ללמוד, שדין הרמב"ם דלעיל, שאם המוכר אינו יכול לספק לקונה את כל המוצרים שהזמין, רשאי הקונה לבטל את המקח, אמור רק ביחס להזמנה שלא נקבו בה שווי כל מוצר, אלא ניתן מחיר כולל לכל המוצרים. אבל כאשר ערך כל מוצר מההזמנה ידוע, אין המקח בטל, אף כאשר לא התקיימה ההזמנה לגבי כל המוצרים, כיון שבזה נחשב לכמה עסקאות שאין האחת קשורה בחברתה. כך ג"כ עולה מדברי הט"ז דלהלן.

הט"ז (חוי"מ סי' רט"ז ס"ח) כתב:

"ולפי זה כל היכא שמכר א' לחברו בפעם אחת שני דברים בסך מה, ונמצא שאחד מהם אינו ברשותו, ודאי הסברא נותנת דמכירת השני בטל, דזה יוכל לומר, כיון שכללתי אותם בסך אחד, היתה המכירה כאחד, ולא אקח אחד מהם כפי שומת האנשים".²⁴⁶

יש לדון בדברי המ"מ. בתחילה כתב שאי נקיבת ערך לכל דבר היא סיבת ביטול המקח, ואח"כ כתב שטענת הקונה היא 'לא הייתי קונה א' בלא חבירו', והרי טענה זו קיימת גם כאשר נקבע לכל מוצר מחיר בפני עצמו.

²⁴⁶ מדברי הט"ז: "כיון שכללתי אותם בסך אחד... ", ניתן ללמוד שמקומה של הטענה הוא רק במקרה בו הקונה הוא זה שנתן לזה תוקף של מכירה אחת, אבל במקרה בו הקונה הזמין כמה מוצרים, והמוכר הוא זה שכללם במחיר אחד, לא ברור שיהא הקונה לטעון שזו מכירה אחת, כיון שהוא לא עשה כל מעשה שיוכיח זאת. אולם מדברי הנתיחה"מ דלהלן משמע שאין הבדל דיני בזה בין אם הקונה או המוכר כללו את כל המוצרים במחיר אחד.

נראה לומר, שלדעת המ"מ העיקר תלוי בטענה "לא הייתי קונה א' בלא חבירו". דהיינו, זכותו של הקונה לבטל את המקח קיימת רק במקרה בו הקונה מעוניין דווקא בכל המוצרים שהזמין ללא יוצא מהכלל, וחסרון מוצר אחד מההזמנה מונע גם משאר המוצרים לתפקד כראוי, כגון באפיית עוגה, שלצורך זה זקוקים למספר מוצרים וחסרון חלק מהם ימנע את הצלחת האפיה. טענה זו של הקונה זקוקה להוכחה שאמנם חיסרון המוצר עבורו גורם הפסד לכל ההזמנה. לכן באר המ"מ שכאשר נקבע אחד לכל המוצרים יחדיו, אע"פ שדבר זה נעשה ע"י המוכר, מ"מ יש בזה גילוי לרצונו של הקונה שנחוצים לו כל המוצרים, ורשאי לטעון בשל כך שלא היה קונה האחד בלא חבירו.

יש ללמוד מהסבר זה בדעת הרמב"ם, שלדעת המ"מ מילתא דפשיטא היא שגם לרשב"ם מדובר באופן זה שהיה מחיר כולל לקרקע ולדקלים.

אמנם המ"מ לא נימק את שיטת הרשב"ם, אבל על פי דרכו נראה לומר שלדעת הרשב"ם כיון שאלו שני מינים, הרי מדובר בשתי מכירות. ואם היה הקונה מודיע מראש שנחוצים לו כל המוצרים ללא יוצא מן הכלל למטרה שלשמה רכשם, ודאי שהיה רשאי לבטל את המקח כאשר נחסר אחד מהם, אולם כיון שמדובר במקרה בו הקונה לא פירט בשעת ההזמנה את כוונתו, אלא הזמין סתם מספר מוצרים, לכן אע"פ שהמוכר כללם בסכום א' ולא נקב לכל א' ערך בפני עצמו, אין מעשה המוכר מגלה על רצונו של הקונה, וממילא כשבטל חלק מהמכירה לא בטלה המכירה כולה.

מסקנה

אם המוכר לא סיפק לקונה את כל המוצרים שהזמין, וניתן מחיר כולל לכל המוצרים, קיימת מחלוקת בפוסקים אם רשאי הקונה לבטל את המקח. לכן, יד המוחזק על העליונה.

ב. כל המוצרים נחוצים ויש תעריף לכל מוצר

נראה שיש ללמוד מן האמור לעיל, בבאור דברי המגיד משנה בשיטת הרמב"ם, שבמקרה בו ניתן תעריף לכל מוצר ומוצר, אבל מוכח שכל המוצרים יחדיו נחוצים לקונה ללא יוצא מהכלל, אף שלא פירט זאת, כגון בהזמנת קייטרינג הכוללת את כל הפריטים הנחוצים לסעודה, מאכלים משקאות וכלים, אם יתברר אח"כ שאין בעל הקייטרינג יכול לספק את כל הנדרש, הרי רשאי המזמין לבטל את המקח כיון שבכה"ג אגן סהדי ש"לא היה קונה זה בלא זה".

כל זה כאמור, אליבא דהרמב"ם. אולם לרשב"ם גם בכה"ג המקח קיים, כמבואר לעיל.

ג. טענת חיסכון הוצאות הובלה וכדומה

יש לדון במקרה בו נקבע מחיר לכל מוצר בפני עצמו, ואין המוכר יכול לספק את כל המוצרים, האם יוכל הקונה לבטל את המקח בטענה שמעוניין לקנות את כל המוצרים במקום אחד, מחמת סיבה מסויימת, כגון שבאופן זה יחסוך בהוצאות ההובלה, או מכיון שאז יזכה להנחה וכדומה.

נראה שלפי שיטת הרשב"ם שהובאה לעיל ודאי שהמקח קיים. אליבא דשיטת הרמב"ם דלעיל יש לברר עד כמה יש ממש בטענה שלא היה קונה רק חלק מהמוצרים, וצ"ע.

ד. המוצר החסר שווה את כל הסך

הסבר נוסף במחלוקת הרשב"ם והרמב"ם, יש ללמוד מהמובא בספר **נתיבות המשפט**, כדלקמן.

דברי הנתיב"מ מוסבים על פסק השו"ע (חוי"מ סי' קפ"ב ס"ח):

"האומר לשלוחו מכור משדי בית סאה והלך ומכר בית סאתיים, הרי זה מוסיף על דבריו וקנה הלוקח בית סאה בלבד. ומיהו הלוקח יכול לחזור ולומר איני רוצה לקנות אלא סאתיים יחד".

זה לשון הנתיב"מ בבאור שיטת הרמב"ם:

"יוטעמו נראה דסבירא ליה כדעת הר"ן הנ"ל (ר"פ האיש מקדש), דמחוייב להשלים לו, וכשאינו משלים יכול הלוקח לבטל ולומר במקח שלם אני רוצה. ומיירי בלא ידע הלוקח שאין לו דקלים, ולכך פסק הרמב"ם דכשאינו קונה לו דקלים יכול הלוקח לבטל המקח..."

ובודאי אם המוכר המשלח רוצה למכור לו ג"כ לתך (נדצ"ל - סאה) השני, דהוי כדבר שיכול להשלים, דכשמשלים לו נקנה המקח, וכן הוא בסי' רל"ב ס"א במכר לו מאה אגוזים והיה חסר, דמהני כשמשלים לו אף שקונה אח"כ כדי להשלים, וכשלא משלים בטל המקח מטעם שכתב הט"ז וכ"כ המ"מ ברמב"ם פ' כ"ד מהל' מכירה, דכל שכלל בסך אחד, הוי כמכירה אחת ויכול לומר, הדבר שחסר, שווה לו כל הסך, ולא אקח כפי שומת הבקיאים.

אבל כשפסק כל א' סך בפני עצמו, הוי כשתי מכירות ואין צריך להשלים אע"פ שלא ידע הלוקח.²⁴⁷

247. צ"ע היכן נמצאת במ"מ סברא זו שכתב הנתיב"מ. לכאורה לפי המבואר לעיל, סברת המ"מ

והרשב"ם יכול לסבור כהר"ן דצריך להשלים, רק שמחלק בין מין א' לשני מינים, דבשני מינים אף שאינו משלים לו, המקח קיים כמ"ש המל"מ (סוף הל' זכיה), וקרקע ודקלים כשני מינים דמיא, ולכך בסימן רל"ב דמירי במין אחד, כתב דצריך להשלים ולא כתב כלל דעת הרשב"ם.

מבואר בדברי נתי"מ שסברת הרמב"ם היא שכאשר המוכר לא השלים את ההזמנה, יכול הקונה לטעון שהמוצר החסר שווה לו כל הסך, ולכן רשאי לבטל את המקח. לעומת זאת לרשב"ם, כיון שמדובר בשני מינים, אין מתייחסים לזה שהכל נכלל בסך אחד, ולכן המקח קיים, וכפי שהתבאר לעיל בשיטת המ"מ.²⁴⁸

ה. ניתן לרכוש את המוצר החסר במקום אחר

במקרה בו המוכר אינו יכול לספק לקונה חלק מהסחורה, אבל ניתן לרכוש במקום אחר והמוכר מטיל על הקונה את "התפקיד" הזה ואין הוא מוכן לרכוש עבורו, יש לדון אם רשאי הקונה לבטל את המקח.

נראה שלפי שיטת הרשב"ם דלעיל, המקח קיים. אולם יש ללמוד שלשיטת הרמב"ם ע"פ הסבר הנתי"מ דלעיל (בתחילת הציטוט) "דמחוייב להשלים לו", קיימת חובה על המוכר להשלים, ואם נמנע מכך - רשאי הקונה לבטל את המקח.

סכום

א. נחלקו הראשונים במקרה בו הזמין שני מוצרים או יותר, ולא קיבל את כל הזמנתו. לדעת הרשב"ם המקח קיים ביחס למוצרים שקיבל, ואילו לרמב"ם רשאי הקונה לבטל את כל המקח.

ב. מדברי המפרשים עולה שמחלוקת הראשונים לגבי אפשרות הקונה לחזור מהמקח היא רק במקרה בו ניתן מחיר אחד לכל המוצרים. אבל במקרה בו ניתן מחיר לכל מוצר בפני עצמו, אין הקונה רשאי לבטל את המקח כאשר לא סופקו לו כל המוצרים שהזמין.

ג. י"א שסיבת אפשרות הקונה לבטל את המקח (לשיטת הרמב"ם), היא כאשר הקונה טוען ומוכיח שלא היה קונה רק חלק מהמוצרים. (מגיד משנה)

ד. י"א סיבה נוספת, מכיון שהקונה יטען שהתשלום נועד בעיקרו עבור המוצר החסר. (נתי"מ, דברי משפט, קהילות יעקב)

היא אך ורק שקיימת טענה לקונה שלא הייתי קונה זה בלא זה.
248. כעין סברת הנתי"מ מובא ג"כ בספר דברי משפט (סי' רט"ז סק"א), ובקהילות יעקב (בי"ב סי' ל"ג מהדורת תשמ"ח).

ה. כאשר ניתן לרכוש את המוצר החסר, והמוכר נמנע מכך, וכן כאשר קיים תעריף לכל מוצר, אולם מוכח שדעת המזמין היתה לקבל את כל המוצרים ממוכר זה דווקא, נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשוניים דלעיל, ולכן רשאי הצד המוחזק לטעון "קיים לי".

ג. נידונים נוספים

א. תשלום עבור חלק מהמוצרים

במקרה בו נעשה סך אחד עבור כל המוצרים אבל רק חלק מהמוצרים הובאו לביתו של הקונה והוא שילם רק עבורם, כגון שנקבע מחיר כוללני עבור הזמנת מאכלים ומשקאות, והקונה שילם רק עבור המאכלים שהובאו לביתו, יש לדון אם רשאי הקונה לבטל את המקח כשלא יסופקו לו המוצרים שלא שילם עבורם.

לעיל הובאה שיטת הרשב"ם שהמקח קיים בכל גווני, אם כן לשיטתו הוא הדין בנידון זה. אבל יש מקום לדון אליבא דשיטת הרמב"ם.

הט"ז (חוי"מ רט"ז ס"ח) כתב:

"מעשה בא לידינו באחד שמכר לחבירו שני מקומות בבית הכנסת באיזה סך, ונתברר אח"כ דלא היה לו אלא מקום א', ואמרנו שדין זה הוא מחלוקת הרמב"ם והרשב"ם שזכרנו, ואין לו כח להוציא ממון נגד הרמב"ם וכל המכירה בטילה ..".

מדברי הט"ז משמע שמדובר שסך אחד כלל את שני המקומות, ובכה"ג קיימת מחלוקת הרמב"ם והרשב"ם הנ"ל, ופסק הט"ז שאין להוציא מהמוחזק, כיון שיכול לטעון "קיים לי".

הנתיחה"מ (קפ"ב סק"ה) הוסיף על פסקו של הט"ז, וז"ל:

"ולפי"ז נראה בהמעשה שהביא הט"ז בסי' רט"ז שם במכר שני מקומות בבהכ"נ ואח"כ נמצא שאחד מהם לא היה ברשותו, דכיון שכלל אותו בסך אחד יכול הלוקח לבטל המקח ולומר לא אקח החצי לפי שומת הבקאיים.

ונראה דהיינו דווקא כשעשה קנין סודר, שנתפשט הקנין על שני המקומות רק שנתקלקל קנין של המקום השני מחמת שלא היה ברשותו והלוקח לא ידע מזה, לכך יכול לומר 'במקח שלם אני רוצה'. אבל כשלא עשה רק קנין חזקה בהמקום שהיה ברשותו ולא נתן לו דמי כולו, דאז אפילו היה המקום

השני ג"כ ברשותו היה המוכר יכול לחזור בו מחמת שלא נתפשט הקנין רק כנגד הדמים שנתן, ומשום שלא היה המקום ברשותו לא גרע, ונקנה המקח שהיה ברשותו ואין הלוקח יכול לומר במקח שלם אני רוצה".

מבואר בדברי הנתיחה"מ, שכדי להגדיר את הקניה כמקח אחד, צריך שיהיה מעשה קנין שיחול על כל המקח, ואז לא יוכל המוכר לחזור בו בחלק מהמקח. לכן במקרה בו החזיק רק במוצרים (כגון שהובאו לביתו וקנאם בקנין חצר, או שהגביהם) ושילם רק עבורם, ואין הם מהווים את כל ההזמנה, לא יוכל לבטל את המקח אם המוכר ימנע מלספק לו את שאר המוצרים שהזמין.

עדיין יש לדון לפי הסברא שהובאה לעיל בדברי המ"מ, שטענת הקונה היא שלא היה קונה רק חלק מההזמנה, שמא גם בנידון זה יוכל הקונה לבטל את המקח כאשר יוכיח שלא היה קונה אחד בלא חבירו. אולם מהנתיחה"מ נראה שלא חש לזה, שהרי שם הביא גם את סברת המ"מ ולא חלק עליו, ואעפ"כ סובר שבמקרה זה לא יוכל לבטל את המקח.

מסקנה

הזמין מספר מוצרים וקיבל חלק מהם והחזיק ושילם רק עבורם, נראה שאינו רשאי לבטל את המקח.

ב. מוצר מורכב

קיימים מוצרים המורכבים מכמה רכיבים שלכל רכיב מחיר בפני עצמו. כגון מחשב שהוא יחידה אחת המכילה רכיבים שונים שלכל רכיב מחיר בפני עצמו.

יש לברר האם מוצר זה נחשב בנידון זה כמוצר אחד, ולכן אם אין המוכר יכול לספק את כל הרכיבים שהוזמנו הרי הדבר תלוי במחלוקת הרשב"ם והרמב"ם דלעיל, או שמא כיון שקיים מחיר לכל רכיב, הרי זה נחשב ככמה מוצרים, שכאשר אין המוכר יכול למלא את ההזמנה, המקח קיים לכו"ע.

נראה שנידון זה יש לפשוט מסוגיית קרקע ודקלים דלעיל, עליה נסבו דברי הרשב"ם שאין כל המקח בטל כאשר התבטל חלקו, ואילו לרמב"ם כל המקח בטל.

מלשונו של הרשב"ם: "שדה זו אני מוכר לך וקנה את השדה ואת הדקלים שבתוכו, ודקלי נמי מזבנינא לך במקום אחר...". מבואר, שחידושו של הרשב"ם, שהמקח קיים ביחס לסחורה שהתקבלה אצל הקונה, אינו אלא כאשר לכל אחד מהפרטים הנמכרים יש שם בפני עצמו ומהות בפני עצמה, כגון קרקע ודקלים, אבל לא במקרה

בו מדובר במכר אחד הכולל כמה פרטים, למרות שלכל אחד מפרטי המכר יש מחיר בפני עצמו.

לפי זה, בנידונינו בו מדובר על מוצר בעל שם אחד, נראה שגם לרשב"ם כאשר חסר רכיב ולא ניתן להשלים - רשאי הקונה לבטל את המקח כדין דבר שבמדה שא"א להשלים.

בנוסף לזה קיימת סיבה לבטל את המקח, והיא סברת המ"מ שנאמרה לעיל בשיטת הרמב"ם, שהקונה לא היה קונה זה בלא זה, כיון שכולם יחד מרכיבים את המוצר הנדרש.

כמו כן במקרה שללא הרכיב החסר שלא ניתן להשלימו אין המוצר מתפקד כראוי, ניתן להחשיבו למוצר פגום בו כו"ע מודים שרשאי הקונה לבטל את המקח.

מסקנה

מוצר המורכב מכמה רכיבים שלכל אחד מחיר בפני עצמו, נחשב למכר אחד, ואם לא ניתן להשלים את כל ההזמנה, רשאי הקונה לבטל את המקח.